Дробязко А. О.

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник відділу координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики НДФІ ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, adrobyazko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0453-0709>

Любич О. О.

доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, віце-президент ДННУ "Академія фінансового управління", Київ, Україна, alyubich@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9339-4242>

КОРПОРАТИВНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ПЕРЕД БАНКІВСЬКОЮ СИСТЕМОЮ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Анотація. Стаття є продовженням дослідження, яке проводилося в ДННУ "Академія фінансового управління" протягом останніх п'яти років із питань взаємодії банківського і реального секторів. Аналіз у розрізі галузей економіки банківською системою України вказує на те, криза 2014–2015 рр. і подальше посилення регуляторних вимог із боку Національного банку України до банків і позичальників за активними операціями у 2019 р. призвели до зменшення корпоративного кредитування. Показано, що банки за участю держави є ключовими позичальниками у провідних секторах економіки, але вони у своїх портфелях мають найбільші кейси негативно класифікованих активів, які потребують індивідуальних підходів для розв'язання і допомоги з боку власника – Міністерства фінансів України. Розглянуто основні тенденції 2013–2020 рр. у розрізі галузевого кредитування. Парадоксальна тенденція зростання економіки у 2018 р. без пропорційного нарощування корпоративного кредитного портфеля у 2019 р. перетворилася на галузеву рецесію. Наведено пропозиції щодо вдосконалення законодавчої бази ведення банківського бізнесу.

Ключові слова: банки з участю держави в капіталі, реальний сектор економіки, моніторинг діяльності банків, кредитування реального сектору економіки.

Рис. 8. Табл. 11. Літ. 16.

Anatolii Drobyazko

Ph. D. (Economics), SESE "The Academy of Financial Management",
Kyiv, Ukraine, adrobyazko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0453-0709>

Oleksandr Lyubich

Dr. Sc. (Economics), Professor, Honored Economist of Ukraine,
SESE "The Academy of Financial Management", Kyiv, Ukraine, alyubich@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9339-4242>

CORPORATE DEBT OF THE REAL SECTOR TO THE BANKING SYSTEM IN UKRAINE: WAYS TO OVERCOME

Abstract. The dynamics of the corporate lending economy in 2019 tends to decrease. The National Bank of Ukraine after the crisis of 2014–2015 increased regulatory requirements for banks and risk assessment of borrowers. This influenced the development of the credit market. This article is a continuation of the research conducted by the Academy of Financial management for the last five years on the interaction of the banking and real sector. The current research shows that banks with the state participation are the flagship of the credit activity in the leading sectors

© Дробязко А. О., Любич О. О., 2020

of the economy. Banks with the state participation in their portfolios have the largest cases of negatively classified assets. Each case requires an individual approach to address problems and assistance from the market regulators and the owner – the Ministry of Finance of Ukraine. The basic economic sectors owned by the State have the largest portfolios of loans that are not serviced. The main trends of 2013 – 2020 in the context of industry crediting are considered. The paradoxical tendency of economic growth in 2018 without proportional increase of corporate loan portfolio in 2019 has brought about a branch recession. The article provides proposals for improving the legislative base of banking business for 2020.

Key words: banks involving the state in equity, real sector of economy, monitoring of banks activity, crediting of real sector of economy.

JEL classification: E44, E52, H58, H60.

Дробязко А. А.

кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник отдела координации бюджетно-налоговой и денежно-кредитной политики НИФИ ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

Любич А. А.

доктор экономических наук, профессор, заслуженный экономист Украины, вице-президент ГУНУ "Академия финансового управления", Киев, Украина

**КОРПОРАТИВНАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА
ПЕРЕД БАНКОВСКОЙ СИСТЕМОЙ В УКРАИНЕ:
ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ**

Аннотация. *Статья является продолжением исследования, которое проводилось в ГУНУ "Академия финансового управления" в течение последних пяти лет по вопросам взаимодействия банковского и реального секторов. Анализ в разрезе отраслей экономики банковской системой Украины указывает на то, что кризис 2014–2015 гг. и дальнейшее усиление регуляторных требований со стороны Национального банка Украины к банкам и заемщикам по активным операциям в 2019 г. привели к уменьшению корпоративного кредитования. Показано, что банки с участием государства являются ключевыми заемщиками в ведущих секторах экономики, но они в своих портфелях имеют самые большие кейсы негативно классифицированных активов, требующих индивидуальных подходов для решения и помощи со стороны владельца – Министерства финансов Украины. Рассмотрены основные тенденции 2013–2020 гг. в разрезе отраслевого кредитования. Парадоксальная тенденция роста экономики в 2018 г. без пропорционального наращивания корпоративного кредитного портфеля в 2019 г. превратилась в отраслевую рецессию. Приведены предложения по совершенствованию законодательной базы ведения банковского бизнеса.*

Ключевые слова: банки с участием государства в капитале, реальный сектор экономики, мониторинг деятельности банков, кредитование реального сектора экономики.

У 2020 р. світова економічна криза, пов'язана з пандемією коронавірусу COVID-19, особливо рельєфно підкреслила фінансову залежність України від процесів світової економіки й слабкість національної фінансової системи у підтримці національного виробництва. Якщо провідні країни в рамках реалізації неоліберальних економічних моделей змогли через трансмісійний механізм центральних банків надати додаткові ресурси для домогосподарств і корпорацій задля підтримки спадного внутрішнього попиту, то Національний банк України (НБУ) продовжував політику таргетування інфляції за ра-

хунок жорсткої монетарної політики, стримуючи зростання цього попиту. Вітчизняний фінансовий сектор так і не став джерелом ресурсів для корпоративного кредитування реальної економіки, і в цьому аспекті слід відзначити недорозвинутість насамперед фондового ринку. Незважаючи на наявність усіх необхідних інституцій для його розвитку (депозитарна система, мережа зберігачів прав власності, торговельні майданчики й системи торговців), основним товаром, що торгується, є урядові облігації внутрішньої державної позики, а не акції “голубих фішок” національних товаровиробників. Фінансова нестабільність протягом останніх років вивела з ринку торгівлю акціями національних промислових активів.

Дослідження фахівців ДННУ “Академія фінансового управління” останніми роками були спрямовані на розкриття ролі банків у розвитку конкретних галузей економіки і ролі фінансового сектору в процесах інтеграції України у світову економіку. Так, у монографії за редакцією Т. І. Єфименко та О. Г. Білоруса висвітлено місце фінансових інститутів у світі та їхній вплив на глобальну економіку [1]. Питанням подолання системної фінансової кризи 2014–2015 рр. присвячено монографію за редакцією С. М. Аржевітіна й Т. Є. Унковської [2]. Поточна монетарна політика НБУ піддається аргументованій критиці з боку академіка НАН України Б. М. Данилишина [3]. У колективній монографії за редакцією О. В. Шлапака й Т. І. Єфименко розглянуто проблеми модернізації фінансової системи України у процесі євроінтеграції [4]. Аналіз бізнес-моделей банків із державним капіталом, зокрема в Україні та Східній Європі, виконано в працях Г. П. Бортнікова, О. О. Любіча та ін. [5–8]. Утім, у 2020 р. дискусія про комплексне дослідження ролі й місця банків за участю держави в капіталі та центрального банку в кредитуванні галузей економіки й пов’язаних із цим ризиків загострилася.

Метою статті є визначення шляхів для вирішення проблеми накопиченої негативно класифікованої кредитної заборгованості та виходу на стійке банківське кредитування в парадигмі неоліберальних підходів до розвитку економіки. Дослідження динаміки процесів, наведене далі, охоплює період до початку пандемії COVID-19.

Станом на 1 січня 2020 р. на вітчизняному банківському ринку мали ліцензію та виконували операції 75 банків, зокрема 37 за участю іноземного капіталу й 23 дочірні структури зі 100-відсотковим іноземним капіталом [9]. Зарубіжний банківський капітал контролює більш як третину ринку в усіх основних сегментах ведення бізнесу, що забезпечує надійну інтеграцію України у світову економіку. Однак обсяги поточного кредитування не задовольняють потреби економіки в коштах для прискорення економічного зростання. Ці проблеми накладаються на жорстку монетарну політику, яку проводить НБУ. На рис. 1 відображено загальний процес демонетизації економіки України.

Графічний аналіз підтверджує, що криза розпочалася у 2009 р., але загострилася з 2014 р., і негативні тенденції зберігаються. У рамках співробітництва з МВФ кроки щодо впровадження режиму інфляційного таргетування під час проведення політики вільно плаваючого обмінного курсу й жорстких лімітів приросту грошової бази призвели до суттєвої демонетизації економіки. Так, НБУ останніми роками обмежив темпи емісії грошової бази, а

Рис. 1. Динаміка монетарної бази (МВ), грошової маси (МЗ), кредитів та депозитів банківської системи, % ВВП

Джерело: Наглядова статистика / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.

депозитна база після шоку населення від “банкопаду” 2014–2016 рр. зростає повільно. Намагання НБУ підтримати банки кредитами рефінансування, виконуючи функції кредитора останньої інстанції у кризові 2009 та 2014 рр., обернулися для системи великими курсовими проблемами. Економічна система України виявилася в той період інституційно не готовою до проведення нині популярної у провідних країнах політики “кількісного пом’якшення”. Як завжди, під час криз вільна готівка банків не спрямовувалася на підтримку реального сектору економіки, а збільшувала попит на валютному ринку. Це негативно впливало на динаміку обмінного курсу, чим провокувалася інфляція, і, відповідно, відбувалися вимивання капіталу з країни та знецінення активів. Незважаючи на зусилля грошової влади, стратегія контрагентів ринку характеризувалася істотними відмінностями, обумовленими поведінкою. Так, у 2018–2019 рр. банківська система мала потенціал для збільшення кредитування реального сектору, але вимушена була працювати обережно, надаючи переваги у роботі з безризиковими активами – цінними паперами уряду і НБУ. У табл. 1 розкрито взаємозв’язок ВВП за галузями економіки з кредитною залежністю, у тому числі за обсягами непрацюючих кредитів [10; 11].

Розрахунки демонструють, що найбільш залежні від кредитування галузі (переробна промисловість, будівництво й операції з нерухомістю, торгівля) генерують для кредиторів найбільші збитки. Водночас соціальна сфера, освіта й охорона здоров’я перебувають поза банківським кредитуванням. Потрібно формувати оновлені підходи до розвитку країни.

На проблеми з розвитком вказують міжнародні дослідження. Одним із об’єктивних індикаторів, які висвітлюють глибинні процеси в економіці, є

Т а б л и ц я 1
Внесок у ВВП основних галузей економіки у 2019 р. та рівень підтримки непрацюючих кредитів галузей банківською системою, у поточних цінах, млн грн

Показник	Обсяг, млн грн	Частка галузі у ВВП, %	Кредитна заборгова- ність на 01.03.2020, млн грн	Частка непрацюючих кредитів, %	Глибина кредитної залежності, %
Валова додана вартість за ринковими цінами	3 974 564	100,0	1 371 837	56,3	34,5
За видами економічної діяльності					
Податки на продукти	565 943	14,2	0	0	0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспорту	524 083	13,2	286 485	60,5	54,7
Переробна промисловість	430 666	10,8	175 642	59,3	40,8
Сільське, лісове та рибне господарство	358 072	9,0	56 590	13,3	15,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	268 968	6,8	31 116	33,7	11,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	265 477	6,7	15	0,3	0
Операції з нерухомим майном	247 008	6,2	42 402	59,9	17,2
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	222 369	5,6	7 388	53,1	3,3
Інформація та телекомунікації	179 246	4,5	5 403	2,3	3,0
Освіта	176 464	4,4	54	11,9	0
Професійна, наукова та технічна діяльність	139 932	3,5	828	8,7	0,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	123 076	3,1	55 759	15,1	45,3
Фінансова та страхова діяльність	111 990	2,8	22 564	67,8	20,1
Будівництво	106 751	2,7	26 334	75,6	24,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	93 337	2,3	1 310	27,3	1,4
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	61 144	1,5	684	89,6	1,1
Надання інших видів послуг	37 129	0,9	0	0	0
Тимчасове розмішування й організація харчування	34 630	0,9	5 731	11,3	16,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	23 853	0,6	294	83,8	1,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	13 946	0,4	905	0,8	6,5
Субсидії на продукти	-9 520	-0,2	0	0	0

Складено за даними Державної служби статистики України (<http://ukrstat.gov.ua>); Національного банку України (<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3>).

Індекс економічної складності (Economic Complexity Index, ECI [12]). Його суть полягає в такому: чим більший запас знань має країна, тим складнішими є в ній виробничі процеси і вона може запропонувати у світовій торгівлі продукцію з вищим рівнем валової доданої вартості. В ідеалі цей індекс потрібно розраховувати за всією продукцією, котра виробляється, включно з послугами, але автори зупинилися на товарах експорту-імпорту, які доволі добре відображені в міжнародній статистиці. Індекс ECI відображає якість загального технологічного рівня країни. Дослідження Voxukraine вказують, що протягом останніх двох десятиліть позиція України в цьому рейтингу погіршувалася, тоді як її найближчих сусідів, конкурентів на ринку інвестицій, – поліпшувалася [13]. За результатами рейтингу за 2019 р. позиція України (43-те місце) є нижчою, ніж у Чехії (9-те), Угорщини (14-те), Словаччини (15-те), Польщі (20-те), Румунії (26-те), незважаючи на наявність у нашій державі потужної ядерної енергетики і виробництво, скажімо, ракетного озброєння.

Інше дослідження щодо конкурентоспроможності країни, виходячи зі структури експортних позицій найближчих західних сусідів – основних конкурентів на ринку інвестицій, також не на користь України [14]. Так, Польща є 24-ю експортною економікою світу, її головні позиції: запчастини для машин, автомобілі, прилади, меблі, відеоапаратура. Чехія – 28-ма експортна економіка світу, головні позиції: автомобілі, запчастини для машин, комп'ютери, радіообладнання, офісне обладнання. Головні позиції Угорщини (35-та експортна економіка світу): автомобілі, запчастини для машин, двигуни внутрішнього згоряння, медичні препарати, відеоапаратура. Водночас українська економіка за обсягом експорту у 2017 р. посідала 50-те місце, і її головними позиціями були: соняшникова олія, напівфабрикати металеві, кукурудза, пшениця, залізна руда та концентрат.

Реформи в Україні здійснювались протягом усієї доби незалежності, тому розглянемо одне з досліджень, результати яких постійно враховувалися інвесторами під час прийняття рішень про можливість працювати в країні. Відомості про якість проведення реформ можна отримати з Індексу економічної свободи – показника, котрий щороку розраховується *Wall Street Journal* і *Heritage Foundation* починаючи з 1995 р. [15]. В основі розрахунку Індексу – 12 факторів, котрі є основою економічної свободи країн світу, згрупованих у 4 категорії (табл. 2). Індекс економічної свободи обчислюється для 186 країн світу. Україна в Європі має найгірші показники.

На погляд аналітиків, які складають цей індекс, найбільші проблеми України пов'язані з верховенством закону, включно із захистом прав власності й ефективності судочинства, правовими відносинами на ринку праці й відкритістю ринку для інвестування та фінансування.

Якщо розглядати структуру кредитного портфеля банківської системи, найбільший сегмент припадає на оптову й роздрібну торгівлю (табл. 3). Значні експортні потоки стимулюють кредитування сільського господарства. Чималі кошти вкладаються у виробництво харчових продуктів та напоїв, яке з'єднує ланцюг сільськогосподарського виробництва й торгівлі. Збільшилися інвестиції в галузі, що обслуговують комунальне господарство. Вагому частку становить кредитування операцій із нерухомістю. Підвищилася част-

Т а б л и ц я 2

Порівняння індексу економічної свободи України та найближчих сусідів

Показник	Україна	Грузія	Чехія	Болгарія	Польща	Казахстан	Угорщина	Туреччина	Молдова	Білорусь
<i>1. Верховенство права</i>										
A) Права власності (Property Rights)	43,9	65,9	74,8	62,5	62,3	59,3	60,9	55,8	55,2	55,2
B) Ефективність судочинства (Judicial Effectiveness)	31,5	54,6	47,6	41,9	44,0	56,1	45,2	49,8	29,6	51,7
C) Цілісність уряду (Government Integrity)	29,6	58,5	52,1	35,1	49,8	40,3	35,3	41,2	25,4	37,7
<i>2. Рівень втручання уряду</i>										
A) Податковий тягар (Tax Burden)	81,8	87,1	82,6	90,2	74,9	93,7	78,6	76,4	85,4	89,4
B) Державні витрати (Government Spending)	46,9	73,6	52,1	63,9	48,8	83,7	31,7	65,1	59,1	41,3
C) Фіскальне здоров'я (Fiscal Health)	82,6	93,9	97,6	98,8	86,4	41,0	85,0	92,2	92,0	85,4
<i>3. Ефективність регулювання</i>										
A) Свобода бізнесу (Business Freedom)	66,1	85,8	72,4	62,7	65,4	73,9	61,1	66,0	67,0	75,0
B) Свобода праці (Labor Freedom)	46,7	76,6	78,1	68,4	63,9	86,2	64,7	49,2	39,0	75,3
C) Монетарна свобода (Monetary Freedom)	58,6	76,0	81,5	88,0	82,1	70,9	81,1	70,0	73,5	67,0
<i>4. Відкритість ринку</i>										
A) Свобода торгівлі (Trade Freedom)	75,0	88,6	86,0	86,0	86,0	80,0	86,0	79,6	78,0	76,4
B) Свобода інвестування (Investment Freedom)	35,0	80,0	80,0	70,0	80,0	50,0	80,0	70,0	55,0	30,0
C) Фінансова свобода (Financial Freedom)	30,0	70,0	80,0	60,0	70,0	50,0	70,0	60,0	50,0	10,0
Підсумкова оцінка	52,3	75,9	73,7	69,0	67,8	65,4	65,0	64,6	59,1	57,9
Позиція у світовому рейтингу	147	16	23	37	46	59	64	68	97	104
Позиція в регіональному рейтингу	44	8	13	19	23	12	31	33	40	42

Джерело: Anthony T., Kim B., Roberts J. M. Ranking the world by economic freedom. 2019. URL: https://ueff.org/images/UEFF/content/indices/heritage/heritage_index_2019.pdf.

ка позик на постачання електроенергії, газу. Знизилася частка кредитування інноваційної діяльності й будівництва. Соціальне життя країни – охорона здоров'я, соціальна допомога, освіта, мистецтво і спорт – не входять до кола інтересів банківського бізнесу, так само як машинобудування, водопостачання, екологія, організація харчування. Розглянемо банківський портфель за соціальною значимістю галузей виробництва з огляду на зайнятість, експортний потенціал і обсяги портфеля за основними статтями.

Кредитування оптової та роздрібної торгівлі. Найбільший кредитний портфель сконцентрований у секторі оптової та роздрібної торгівлі (рис. 2). За класифікатором КВЕД вони мають назву: “Оптова та роздрібна торгівля автотранспортними засобами та мотоциклами, їх ремонт”, “Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами”, “Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами”. Це кредити переважно на короткий строк, що відповідають вимогам щодо збалансованості активів і пасивів за термінами та формуванню резервів. У кредитуванні цих

Таблиця 3
Обсяги кредитування галузей економіки та частка негативно класифікованих кредитів у портфелях державних українських, іноземних, приватних та державних російських банків

Галузь	Всього		Державні банки		Іноземні банки		Російські державні банки		Приватні банки	
	Обсяг, млрд грн	NPL, %	Обсяг, млрд грн	NPL, %	Обсяг, млрд грн	NPL, %	Обсяг, млрд грн	NPL, %	Обсяг, млрд грн	NPL, %
Торгівля	286,5	60,5	186,6	82,0	46,2	5,1	14,2	98,7	39,5	9,7
Виробництво харчових продуктів та напоїв	66,1	52,7	28,6	80,3	21,1	12,1	8,5	93,0	7,9	18,3
Гарантії, нерезиденти, ФОП	64,0	92,2	60,2	97,4	1,1	0	0,3	41,4	2,4	9,4
Сільське, лісове і рибне господарство	56,6	13,7	13,7	42,8	32,8	3,1	0,4	100,0	9,7	5,1
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	55,8	15,0	40,3	7,9	3,9	0,3	6,5	77,6	5,1	2,0
Операції з нерухомим майном	52,4	59,9	29,6	72,4	8,2	27,3	5,8	89,0	8,8	28,8
Виробництво хімічних, фармацевтичних, гумових і пластмасових виробів	39,0	70,1	25,4	83,1	5,2	6,4	5,2	100,0	3,2	34,4
Транспорт, складське та поштове господарство	31,1	33,7	12,0	44,2	5,2	4,3	10,1	47,0	3,8	4,8
Будівництво	26,3	75,6	18,7	94,7	1,1	28,7	1,3	100,0	5,2	11,0
Металургія	21,0	54,6	13,5	64,1	2,3	24,7	2,1	96,2	3,1	8,3
Добувна промисловість	7,4	53,1	2,5	11,9	0,7	27,7	3,4	100,0	0,8	23,2

Примітка. NPL – непрацюючі кредити (non-performing loan).

Складено за даними Національного банку України (<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#3>).

Рис. 2. Динаміка кредитування банківською системою операцій оптової та роздрібною торгівлі

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

галузей задіяні майже всі банки на ринку (табл. 4). Частка банків за участю держави у капіталі в цьому сегменті у позиках, що обслуговуються, становить 22,4 %. З урахуванням збиткових кредитів, включно зі схемними кредитами Приватбанку, частка ресурсів банків за участю держави в цій галузі дорівнює 65,1 %, з яких 82 % обліковуються як негативно класифіковані. Банки з іноземним капіталом кредитують зростаючі потоки зовнішньої торгівлі за програмами торгового фінансування. Варто зауважити, що з 2013 р. портфель зменшився з 219,3 млрд грн (27,4 млрд дол. США) до 286,5 млрд грн (11,6 млрд дол. США). Значна частина кредитів попередніх власників Приватбанку, які не обслуговуються, обліковуються поза цим розділом.

Таблиця 4 упорядкована за рівнем зменшення працюючих кредитів, а також найгіршими портфелями. Найбільші портфелі, що обслуговуються, мають Ощадбанк, Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь, ОТП Банк. Найгіршими кейсами, крім Приватбанку, володіють Кредит Дніпро, Промінвестбанк, Сбербанк, Місто Банк. У 2019 р., з урахуванням динаміки обмінного курсу гривні, портфель підтримувався на відносно однаковому рівні.

Кредитування сільського, лісового, рибного господарства та мисливства. Кредитування сектору сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг з 2013 р. зросло з 33,8 млрд до 56,2 млрд грн (рис. 3), з них 48,7 млрд грн працюючих. Але в доларовому еквіваленті за офіційним курсом цей портфель зменшився з 4,2 млрд до 2,3 млрд дол. США. Незважаючи на значне скорочення обсягів позик у гривні, за 2019 р. портфель скоротився на 0,2 млрд дол. США. Цю галузь кредитують 55 банків, чотири найбільші працюючі кредитні портфелі належать банкам з іноземним капіталом (табл. 5). Частка непрацюючих позик доволі позитивна для українського ринку – 13,7 %. Галузь розвивається динамічно, на банківському ринку

Десять найбільших працюючих та п'ять найбільш збиткових кейсів за операціями оптової та роздрібною торгівлі
станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Таблиця 4

Розділ економічної діяльності / найменування банку	Коа КВЕД	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля
		Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	
Розділ економічної діяльності											
Торгівля автотранспортними засобами і мотоциклами Оптова торгівля Роздрібна торгівля Всього	45	5 046	3 281	1 766	1 568	1 163	405	31,1	35,5	22,9	3 478
	46	162 791	114 096	48 695	71 381	53 459	17 921	43,8	46,9	36,8	91 411
	47	118 647	112 520	6 127	100 268	99 196	1 072	84,5	88,2	17,5	18 379
		286 485	229 897	56 588	173 217	153 818	19 398	60,5	66,9	34,3	113 268
Банки											
Ощадбанк	46	21 631	17 319	4 312	4 134	2 921	1 214	19,1	16,9	28,1	17 497
Райффайзен Банк Аваль	46	8 883	6 767	2 116	239	228	11	2,7	3,4	0,5	8 644
Креді Агріколь Банк	46	6 500	4 631	1 869	5	5	0	0,1	0,1	0	6 495
ОТП Банк	46	6 162	3 898	2 264	85	74	11	1,4	1,9	0,5	6 077
Укресімбанк	46	12 779	6 678	6 101	6 917	3 891	3 026	54,1	58,3	49,6	5 862
Південний	46	5 156	2 192	2 964	58	14	44	1,1	0,7	1,5	5 098
УкрСиббанк	46	4 754	3 758	996	66	66	1	1,4	1,7	0,1	4 687
ПУМБ	46	4 986	3 238	1 748	379	339	39	7,6	10,5	2,2	4 607
ІНГ Банк Україна	46	4 314	3 364	950	0	0	0	0	0	0	4 314
Альфа-Банк	46	5 342	2 149	3 193	1 262	1 151	111	23,6	53,5	3,5	4 081
Портфелі найбільших збитків											
Банк Кредит Дніпро	46	1 301	589	712	911	484	426	70,0	82,2	59,9	391
Сбербанк	46	2 260	242	2 018	2 220	242	1 978	98,2	100,0	98,0	40
Місто Банк	46	255	121	134	246	112	134	96,6	92,8	100,0	9
Промінвестбанк	45	481	464	17	481	464	17	100,0	100,0	100,0	0
Приватбанк	46	10 601	2 201	8 400	10 601	2 201	8 400	100,0	100,0	100,0	0

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Рис. 3. Динаміка кредитування банківською системою України сільськогосподарської галузі

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

існує конкуренція за клієнта, частка кредитів банків за участю держави у працюючому портфелі становить 15,9 %.

Обсяги кредитування суміжних галузей порівняно із сільським господарством незначні. Так, лісове господарство та лісозаготівля – на 130 млн грн (непрацюючих кредитів 20,8 %), рибне господарство – на 296 млн грн (непрацюючих кредитів 89,5 %, з них 185 млн грн належить Укрексімбанку).

У табл. 5 наведено розрахунки десяти найбільших кредитних портфелів у галузі (портфель усього, зокрема гривня й іноземна валюта за балансом за офіційним курсом, непрацюючі кредити у гривні й іноземній валюті, їхня частка, а також чистий кредитний портфель як різниця між загальним і тим, що не обслуговується). Таблиця впорядкована за обсягом зменшення кредитного портфеля, який обслуговується, на 1 березня 2020 р. Найуспішніші банківські продукти для цієї галузі пропонують Райффайзен банк Аваль (Австрія), Прокредит банк (Німеччина), Креді Агріколь банк (Франція), ОТП банк (Угорщина), ПУМБ, далі йдуть три банки за участю держави у капіталі. Привертає увагу портфель Промінвестбанку (Росія) у 321 млн грн, який повністю не обслуговується.

Кредитування постачання електроенергії, води, обробка відходів. До цього розділу економічної діяльності належать: постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; забір, очищення та постачання води; каналізація, відведення й очищення стічних вод; збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів; інша діяльність щодо поводження з відходами. На постачання електроенергії, газу і пари припадає 98,5 % кредитної заборгованості. Кредитування сектору постачання електроенергії, води, обробка відходів та надання пов'язаних із ними послуг зросли з 22,9 млрд грн у 2013 р. до 56,6 млрд грн у 2020 р. (рис. 4), з них 47,8 млрд грн працюючих. Але в доларовому еквіваленті за офіційним курсом цей портфель зменшився

Таблиця 5
Десять найбільших кредиторів сільського, лісового, рибного господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Розділ економічної діяльності / найменування банку	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля
	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	
Розділ економічної діяльності										
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг Лісове господарство та лісозаготівлі Рибне господарство	56 163,7	40 566,3	15 597,4	7 486,8	6 020,2	1 466,6	13,3	14,8	9,4	48 676,9
	130,5	124,1	6,4	25,8	25,8	0	19,8	20,8	0	104,7
	295,8	220,7	75,1	264,6	189,5	75,1	89,5	85,9	100,0	31,2
Банки										
Райффайзен Банк Аваль	12 251,7	9 942,2	2 309,5	184,0	157,5	26,6	1,5	1,6	1,2	12 067,7
Прокредит Банк	8 435,7	6 523,6	1 912,1	438,8	210,9	227,9	5,2	3,2	11,9	7 996,9
Креді Агріколь Банк	4 198,6	2 643,6	1 555,0	150,0	139,8	10,1	3,6	5,3	0,7	4 048,6
ОТП Банк	2 995,7	1 571,1	1 424,6	61,5	54,0	7,6	2,1	3,4	0,5	2 934,2
ПУМБ	2 462,5	1 898,6	563,9	13,1	13,1	0	0,5	0,7	0	2 449,5
Укресімбанк	2 609,0	1 791,1	817,9	223,5	223,5	0	8,6	12,5	0	2 385,5
Приватбанк	6 329,1	6 090,4	238,7	3 986,6	3 747,9	238,7	63,0	61,5	100,0	2 342,5
Ощадбанк	2 739,1	2 540,7	198,4	657,2	458,8	198,4	24,0	18,1	100,0	2 081,9
Альфа-Банк	1 448,1	122,7	1 325,4	36,3	8,2	28,0	2,5	6,7	2,1	1 411,9
Кредобанк	1 434,0	1 212,9	221,1	92,4	92,4	0	6,4	7,6	0	1 341,6

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Рис. 4. Динаміка кредитування банківською системою України постачання електроенергії, води, поводження з відходами

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

з 2,9 млрд до 2,3 млрд дол. США. За 2019 р. кредитування галузі збільшилося на 0,2 млрд дол. США. Позики надають 44 банки, три найбільші працюючі кредитні портфелі належать банкам за участю держави в капіталі (табл. 6). Частка непрацюючих кредитів доволі незначна для українського ринку – 15,6 %. Галузь розвивається динамічно, частка кредитів банків за участю держави у працюючому портфелі становить 78,1 %.

Варто зауважити, що обсяги кредитування суміжних галузей порівняно з постачанням електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря неістотні. У табл. 6 наведено розрахунки найбільших десяти кредитних портфелів (розрахований портфель усього, зокрема в гривні й іноземній валюті за балансом за офіційним курсом, непрацюючі кредити у гривні й іноземній валюті, їхня частка, а також чистий кредитний портфель як різниця між загальним і тим, котрий не обслуговується). Таблицю впорядковано за обсягом зменшення кредитного портфеля, обслуговуваного на 1 березня 2020 р. Найуспішніші банківські продукти для цієї галузі пропонують Ощадбанк, Укрексімбанк, Укргазбанк, Альфа-Банк, ПУМБ. Значними є портфелі Приватбанку, Укрексімбанку, Юнекс Банку, які майже повністю не обслуговуються.

Кредитування виробництва харчових продуктів та напоїв. Сектор виробництва харчових продуктів можна розглядати як галузь, котра безпосередньо пов'язана із сільським господарством. Темпи їх кредитування, обсяги й динаміка зростання дуже схожі. З 2013 р. кредитний портфель сектору збільшився з 37,5 млрд до 66,1 млрд грн, з них 31,2 млрд грн працюючих (рис. 5). Але в доларовому еквіваленті за офіційним курсом він зменшився з 4,7 млрд до 2,7 млрд дол. США. Попри істотне скорочення обсягів кредитування у гривні у 2019 р., портфель зменшився лише на 0,2 млрд дол. США. Виробництво харчових продуктів кредитують 50 банків, здебільшого приватний український інвестор і банки з іноземним капіталом. Не обслугову-

Таблиця 6
Найбільші кредитори постачання електроенергії, води, поводження з відходами станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Розділ економічної діяльності / найменування банку	КоД КВЕД	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля
		Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	
Розділ економічної діяльності											
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря Забір, очищення та постачання води Каналізація, відведення й очищення стічних вод Збирання, оброблення й видалення відходів; відновлення матеріалів Інша діяльність щодо поводження з відходами Всього	35	55 759	6 615	49 144	8 388	154	8 234	15,0	2,3	16,8	47 372
	36	124	88	36	1	1	0	0,8	1,2	0,0	123
	37	8	8	0	0	0	0	4,2	4,2	0,0	7
	38	770	504	266	461	267	194	59,8	52,9	73,0	309
	39	3	3	0	0	0	0	9,6	9,6	0,0	3
		56 664	7 217	49 447	8 851	422	8 428	15,6	5,8	17,0	47 814
Банки											
Ощадбанк Укрексімбанк Укргазбанк Альфа-Банк ПУМБ Креді Агріколь Банк Промінвестбанк Таскомбанк Сбербанк Прокредит Банк	35	17 549	3 319	14 230	2 723	9	2 714	15,5	0,3	19,1	14 827
	35	12 388	5	12 383	30	0	30	0,2	1,0	0,2	12 358
	35	10 103	392	9 710	436	34	401	4,3	8,8	4,1	9 667
	35	1 914	678	1 236	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1 914
	35	1 460	23	1 437	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1 460
	35	1 141	18	1 123	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1 141
	35	3 682	0	3 682	2 800	0	2 800	76,0	0,0	76,0	882
	35	732	353	379	0	0	0	0,0	0,0	0,0	732
	35	2 870	4	2 867	2 282	3	2 279	79,5	95,8	79,5	588
	35	501	0	501	0	0	0	0,0	0,0	0,0	501
Портфелі найбільших збитків											
Приватбанк Укрексімбанк Юнекс Банк	38	219	25	194	205	11	194	93,5	43,1	100,0	14
	38	236	236	0	236	236	0	100,0	100,0	0	0
	35	73	73	0	73	73	0	100,0	100,0	0	0

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Рис. 5. Динаміка кредитування банківською системою виробництва харчових продуктів та напоїв

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

ються 55,2 % кредитів харчової промисловості і 35,1 % у виробництві напоїв. Частка портфеля, що обслуговується у харчовій галузі, у банків за участю держави в капіталі – 18,4 %, у виробництві напоїв – 15,9 %. Найбільші десять портфелі в галузі наведено в табл. 7. Як свідчить статистика, ця сфера становить інтерес для банків із західним капіталом (табл. 7).

У таблиці представлено розрахований портфель (у національній й іноземній валюті за балансом за офіційним курсом, непрацюючі кредити у гривні й іноземній валюті, їхня частка, а також чистий кредитний портфель як різниця між загальним і тим, що не обслуговується). Таблицю впорядковано за обсягом зменшення кредитного обслуговуваного портфеля станом на 1 березня 2020 р. Найуспішніші банківські продукти для цієї галузі пропонують Райффайзен Банк Аваль (Австрія), Креді Агріколь Банк (Франція), Ощадбанк, ОТП Банк (Угорщина), ПУМБ. Значними є портфелі Промінвестбанку (Росія) – 3,9 млрд грн, Сбербанку (Росія) – 459 млн та Кредиту Дніпро – 478 млн грн, які не обслуговуються. Частка негативно класифікованих кредитів у виробництві харчових продуктів та напоїв у цілому по банківській системі є гіршою, ніж за сільським господарством.

Кредитування нафтоперероблення, виробництва хімічних речовин, хімічної та фармацевтичної промисловості, мінеральної продукції гумових і пластмасових виробів. Виробництво хімічних галузей кредитують 38 банків. З 2013 р. кредитний портфель сектору виробництва хімічної промисловості збільшився з 29,5 млрд до 39,0 млрд грн, з них тільки 11,3 млрд грн є працюючими (рис. 6). Але в доларовому еквіваленті за офіційним курсом цей портфель зменшився з 3,7 млрд до 1,6 млрд дол. США. Незважаючи на значне зниження обсягів кредитування у гривні за 2019 р., портфель змен-

Таблиця 7
Найбільші кредитори виробництва харчових продуктів та напоїв станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Розділ економічної діяльності / найменування банку	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля	
	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта		
Розділ економічної діяльності											
Банки											
Виробництво харчових продуктів		58 038	20 930	37 109	32 026	6 951	25 075	55,2	33,2	67,6	26 013
Виробництво напоїв		8 059	6 360	1 699	2 831	1 826	1 005	35,1	28,7	59,2	5 228
Райффайзен Банк Аваль											
Харчові продукти		5 421	1 916	3 506	29	29	0	0,5	1,5	0,0	5 393
Креді Агріколь Банк		3 871	2 134	1 737	717	337	380	18,5	15,8	21,9	3 153
Ощадбанк		13 454	1 658	11 796	11 637	1 235	10 402	86,5	74,5	88,2	1 817
ОТП Банк		1 713	556	1 157	179	21	158	10,5	3,8	13,7	1 533
ПУМБ		2 282	1 614	667	875	775	100	38,4	48,0	15,0	1 407
Південний		1 324	439	885	30	30	0	2,3	6,9	0,0	1 294
Укресімбанк		10 301	4 578	5 723	9 036	3 612	5 424	87,7	78,9	94,8	1 265
Укргазбанк		1 497	1 496	1	259	259	0	17,3	17,3	0,0	1 238
УкрСиббанк		1 178	861	317	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1 178
Сітібанк		1 178	981	197	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1 178
УкрСиббанк		1 099	901	197	7	7	0	0,7	0,8	0,0	1 091
Портфелі найбільших збитків											
Кредит Дніпро		478	3	475	475	0	475	99,4	0,0	100,0	3
Промінвестбанк		3 948	221	3 727	3 948	221	3 727	100,0	100,0	100,0	0
Сбербанк		459	0	459	459	0	459	100,0	100,0	100,0	0

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Рис. 6. Динаміка кредитування банківською системою виробництва хімічних речовин і хімічної та фармакологічної продукції

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

шився на 0,2 млрд дол. США. Не обслуговуються 41,1 % у національній валюті та 78,6 % обсягів кредитів у вільно конвертованій валюті.

Банки, портфелі яких обслуговуються і з обсягом кредитів більше 100 млн грн, наведено в табл. 8. Треба відзначити низьку якість обслуговування підприємствами своїх зобов'язань. У портфелі, що обслуговується, частка портфеля банків за участю держави в капіталі дорівнює 37,8 %. Вагомий внесок у забезпечення обіговими коштами цієї галузі у попередні періоди зробили банки з російським капіталом. Після девальвації 2014–2015 рр., коли виробництво перестало бути рентабельним унаслідок зростання інфляції витрат у гривневому еквіваленті на придбання сировини, обсяги кредитування повернулися до докризового періоду, але, з огляду на зміну обмінного курсу, говорити про відновлення кредитування в цьому сегменті економіки зарано. Кредити галузі пов'язані здебільшого з великими підприємствами та обслуговуються незадовільно. Частина підприємств розташована на окупованих або прилеглих до воєнних дій територіях, тому на них зупинено виробництво. Посилення вимог до банків із боку регулятора щодо формування резервів активів, які обслуговуються незадовільно, а також запровадження ліквідаційних процедур у приватних банках, котрі кредитували, негативно вплинуло на розвиток галузі. Найбільші ліквідні портфелі в різних позичальників мають Укрексімбанк, Ощадбанк, Укргазбанк, Альфа-Банк, Прокредит Банк (Німеччина). Найбільших збитків зазнали Сбербанк (Росія), Промінвестбанк (Росія), Укрексімбанк, Кредит Дніпро.

Всього в хімічну галузь банки вклали 39,0 млрд грн. Частка негативно класифікованих кредитів по банківській системі становить 27,7 млрд грн, або 71,0 %, частка непрацюючих кредитів у валюті – 78,8 %.

Кредитування будівництва. Реальне кредитування будівництва після кризи 2014–2015 рр. істотно скоротилося з урахуванням девальвації обмін-

Таблиця 8
Найбільші кредитори виробництв хімічних та фармацевтичної галузей станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Розділ економічної діяльності / найменування банку	Коа КВЕД	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля
		Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	
Розділ економічної діяльності											
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	19	1 240	144	1 096	374	15	359	30,2	10,1	32,8	866
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	20	21 235	2 744	18 491	18 486	1 582	16 904	87,1	57,7	91,4	2 749
Виробництво основних фармацевтичних продуктів	21	866	358	508	6	1	5	0,6	0,2	1,0	861
Виробництво гумових і пластмасових виробів	22	7 728	2 948	4 779	4 833	1 390	3 443	62,5	47,1	72,0	2 894
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	23	7 976	1 965	6 011	4 021	449	3 572	50,4	22,8	59,4	3 955
Усього		39 045	8 159	30 885	27 720	3 437	24 284	71,0	42,1	78,6	11 324
Банки											
Укрексімбанк	23	4 388	916	3 472	2 482	297	2 185	56,6	32,4	62,9	1 906
Ощадбанк	20	4 441	22	4 419	3 636	14	3 622	81,9	63,7	82,0	805
Альфа-Банк	19	694	0	694	0	0	0	0,0	0,0	0,0	694
Укргазбанк	20	577	53	524	1	1	0	0,2	2,2	0,0	576
Альфа-Банк	23	572	4	568	4	4	0	0,6	83,8	0,0	569
Прокредит Банк	22	640	214	426	78	0	78	12,2	0,0	18,3	562
Укрексімбанк	22	2 707	1 246	1 461	2 165	886	1 279	80,0	71,1	87,6	541
Райффайзен Банк Аваль	23	495	245	250	1	1	0	0,3	0,6	0,0	494

Закінчення табл. 8

Розділ економічної діяльності / найменування банку	Код КВЕД	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля
		Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	
ОТП Банк	22	518	204	314	122	122	0	23,4	59,6	0,0	397
Райффайзен Банк Аваль	20	229	222	6	0	0	0	0,1	0,1	0,0	228
Портфелі найбільших збитків											
Укресімбанк	20	12 457	1 520	10 937	12 392	1 479	10 913	99,5	97,3	99,8	65
Сбербанк	20	1 647	15	1 632	1 647	15	1 632	100,0	100,0	100,0	0
Сбербанк	22	1 089	0	1 089	1 089	0	1 089	100,0	100,0	100,0	0
Сбербанк	23	1 298	0	1 298	1 298	0	1 298	100,0	100,0	100,0	0

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Рис. 7. Динаміка кредитування банківською системою будівництва

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

ного курсу гривні (рис. 7). За класифікатором кредити будівельної галузі проходять по трьох позиціях: “Будівництво будівель”, “Спеціалізовані будівельні роботи”, “Будівництво споруд”. Галузь кредитують 61 банків. Частка працюючого портфеля у банків за участю держави в капіталі в загальному кредитуванні будівництва становить 13,9 % (табл. 9). Кредити цієї галузі пов’язані з великою кількістю об’єктів, котрі інвестуються також із приватних джерел і мають тривалі строки капіталовкладень. Тому кредитний портфель розпорочений як по регіонах, так і по банках. Однак державні банки і за необхідності кредитування великих інфраструктурних об’єктів мають високу концентрацію негативно класифікованих активів у цій галузі. Незважаючи на зменшення реальних обсягів кредитування, будівельники знайшли джерела фінансування, наприклад лізингові розстрочки за розрахунками за завершеними об’єктами. Показово, що в будівельну галузь, де цикл виробництва триває три – п’ять років, іноземні банки свої ресурси не вкладають. Ці ризики беруть на себе переважно банки з національним капіталом. Найкращі за обсягами і якістю обслуговування портфелі мають ПУМБ, Південний, Інвестицій і заощаджень, Альянс, Мегабанк.

Всього у будівельну галузь банки інвестували 26,3 млрд грн ресурсів. Частка непрацюючих кредитів у будівництві по банківській системі становить 75,6 %. У табл. 9 наведено найбільші десять кредитних портфелів за різними позиціями КВЕД будівельної галузі, а також найгірші за обслуговуванням портфелі, котрі належать Укрексімбанку, Промінвестбанку, Ощадбанку, Кліринговому Дому, Сбербанку. Варто зауважити, що на початок 2013 р. банківські вкладення у будівництво дорівнювали 5,8 млрд дол. США, а на початок 2020 – тільки 1,1 млрд дол. США, причому в доларовому еквіваленті за 2019 р. кредитування зменшилося на 0,3 млрд дол. США.

Таблиця 9
Найбільші кредитори будівельної галузі станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Розділ економічної діяльності / найменування банку	Код КВЕД	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля		
		Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта			
Розділ економічної діяльності													
Будівництво будівель Будівництво споруд Спеціалізовані будівельні роботи Усього	41	15 370	12 203	3 167	11 336	9 850	1 486	73,8	80,7	46,9	4 034		
	42	5 759	5 181	578	4 224	4 219	5	73,3	81,4	0,9	1 535		
	43	5 205	4 908	297	4 340	4 284	56	83,4	87,3	18,9	865		
		26 334	22 292	4 042	19 900	18 353	1 547	75,6	82,3	38,3	6 434		
Банки													
ПУМБ Південний Банк інвестицій та заощаджень Альянс Мегабанк Укргазбанк Банк Восток Укресімбанк Альфа-Банк ПУМБ	41	1 127	151	976	10	3	7	0,9	2,2	0,7	1 117		
	42	536	457	79	16	16	0	2,9	3,5	0,0	520		
	41	366	236	130	0	0	0	0,0	0,0	0,0	366		
	41	336	247	90	0	0	0	0,0	0,0	0,0	336		
	41	301	75	226	0	0	0	0,0	0,1	0,0	301		
	41	359	273	87	91	46	45	25,4	17,0	51,8	268		
	42	265	7	259	3	3	0	1,1	42,1	0,0	262		
	41	1 451	1 409	42	1 216	1 174	42	83,8	83,3	100,0	235		
	41	475	17	459	288	13	275	60,5	76,9	59,9	188		
	43	153	153	0	0	0	0	0,0	0,0	0	153		
	Портфелі найбільших збитків												
	Ощадбанк Кліринговий Дім Укресімбанк Промінвестбанк	42	638	638	0	632	632	0	99,1	99,1	0	6	
41		201	187	14	197	183	14	98,0	97,9	100,0	4		
42		2 222	2 222	0	2 218	2 218	0	99,8	99,8	0	4		
42		1 274	1 274	0	1 274	1 274	0	100,0	100,0	0	0		

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Кредитування операцій з нерухомістю. Процеси будівельної галузі слід розглядати разом із сегментом кредитування операцій з нерухомістю. Як правило, для банку, на відміну від будівництва, вони мають тверду заставу, котра значно перевищує за вартістю розмір кредиту. Обсяги кредитування операцій із нерухомістю зіставні з показником для сільського господарства й переробної промисловості (рис. 8). Утім, порівняно з 2013 р., у доларовому еквіваленті обсяг кредитів зменшився з 5,4 млрд до 2,1 млрд дол. США, за 2019 р. падіння становило 0,3 млрд дол. США. Операції з нерухомістю кредитують 57 банків. Частка банків за участю держави в капіталі у працюючому кредитному портфелі дорівнює 47,8 % (табл. 10).

Всього в операції з нерухомістю банки вклали 47,4 млрд грн ресурсів. Частка кредитів по банківській системі, що обслуговується, становила 17,2 млрд грн, тобто непрацюючими були 63,7 % кредитів.

Механізм деіндустріалізації країни розкриває аналіз найбільших збиткових кредитних портфелів банків. Збиткові позичальники в цінах 2008 р. забрали з банківської системи майже 440 млрд грн, що обліковуються в ліквідаційних процедурах Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, і ще 463 млрд грн обліковується на балансах діючих банків (табл. 11).

Аналіз стану ринку корпоративного кредитування за наявними регулятивними заходами НБУ вказує на відсутність стимулів для банківського сектору. Ця ситуація піддається жорсткій критиці з боку експертного середовища, зокрема академік НАН України Б. М. Данилишин зазначає, що внаслідок непередбачуваності загроз виникнення кризових явищ, ризиків ринкової невідповідності при застосуванні монетарних регуляторних механізмів надзвичайно важливим є поєднання грошово-кредитного регулювання з гнучкою політикою реформ державного фінансового управління. Контроль

Рис. 8. Динаміка кредитування банківською системою операцій із нерухомістю

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Таблиця 10
Найбільші кредитори операцій із нерухомістю станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Найменування банку	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання			Частка непрацюючих кредитів у портфелі, %			Обсяг працюючого кредитного портфеля
	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	Усього	Національна валюта	Іноземна валюта	
Усього	47 397	23 197	24 200	30 191	16 437	13 754	63,7	70,9	56,8	17 206
Ощадбанк	5 005	4 575	430	1 191	1 172	19	23,8	25,6	4,4	3 814
Альфа-Банк	3 164	514	2 650	197	76	121	6,2	14,9	4,6	2 967
Укргазбанк	2 356	934	1 422	263	263	1	11,2	28,1	0,1	2 093
ПУМБ	1 977	746	1 231	0	0	0	0,0	0,0	0,0	1 977
Укрексімбанк	10 262	842	9 420	8 349	720	7 628	81,4	85,6	81,0	1 913
Південний	2 243	1 549	695	858	424	434	38,2	27,4	62,4	1 385
Райффайзен Банк Аваль	2 284	2 233	51	1 325	1 325	0	58,0	59,3	0,0	959
Таскомбанк	1 133	375	757	176	85	91	15,5	22,8	12,0	957
ОТП Банк	1 306	630	676	536	147	388	41,0	23,4	57,5	770
Сбербанк	4 359	697	3 662	3 725	697	3 028	85,4	100,0	82,7	635

Складено за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>).

Т а б л и ц я 11

Найбільш збиткові (понад 100 млн дол. США) кредитні портфелі банків
у розрізі галузей кредитування станом на 1 березня 2020 р., млн грн

Найменування банку	Розділ економічної діяльності	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання	Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання	Частка непрацюючих кредитів, %
Приватбанк	Роздрібна торгівля, крім торгівлі автотранспортом	99 219	97 398	98,2
Приватбанк	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортом	43 056	41 050	95,3
Приватбанк	Гарантії, кредитування нерезидентів	37 268	35 684	95,8
Ощадбанк	Гарантії, кредитування нерезидентів	22 541	22 541	100,0
Ощадбанк	Надання фінансових послуг	13 190	12 427	94,2
Укрексімбанк	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	12 457	12 392	99,5
Приватбанк	Операції з нерухомим майном	12 062	11 695	97,0
Ощадбанк	Виробництво харчових продуктів	13 454	11 637	86,5
Промінвестбанк	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортом	10 601	10 601	100,0
Укрексімбанк	Виробництво харчових продуктів	10 301	9 036	87,7
Укрексімбанк	Операції з нерухомим майном	10 262	8 349	81,4
Приватбанк	Будівництво будівель	7 976	7 839	98,3
Укрексімбанк	Металургійне виробництво	8 390	7 732	92,2
Укрексімбанк	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортом	12 779	6 917	54,1
Приватбанк	Складське господарство та діяльність у сфері транспорту	5 468	4 778	87,4
Приватбанк	Оренда, прокат і лізинг	5 033	4 773	94,8
Приватбанк	Спеціалізовані будівельні роботи	4 351	4 241	97,5
Ощадбанк	Оптова торгівля, крім торгівлі автотранспортом	21 631	4 134	19,1
Приватбанк	Сільське господарство, мисливство та надання послуг	6 329	3 987	63,0
Промінвестбанк	Виробництво харчових продуктів	3 948	3 948	100,0
Промінвестбанк	Виробництво електричного устаткування	3 771	3 771	100,0
Сбербанк	Операції з нерухомим майном	4 359	3 725	85,4

Найменування банку	Розділ економічної діяльності	Залишки коштів за кредитами, наданими суб'єктам господарювання	Залишки коштів за непрацюючими кредитами, наданими суб'єктам господарювання	Частка непрацюючих кредитів, %
Ощадбанк	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	4 441	3 636	81,9
Сбербанк	Наземний і трубопровідний транспорт	8 900	3 535	39,7
Сбербанк	Виробництво харчових продуктів	4 122	3 525	85,5
Сбербанк	Виробництво машин і устаткування	3 282	3 282	100,0
Промінвестбанк	Добування металевих руд	3 096	3 096	100,0
Укресімбанк	Виробництво електричного устаткування	3 338	3 083	92,4
Сбербанк	Виробництво інших транспортних засобів	3 031	3 031	100,0
Промінвестбанк	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3 682	2 800	76,0
Ощадбанк	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	17 549	2 723	15,5
Сбербанк	Виробництво електричного устаткування	2 541	2 541	100,0
Укресімбанк	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	4 388	2 482	56,6

С к л а д е н о за: Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності, що класифікуються за розділами, з них непрацюючих у визначенні, наведеному в Положенні № 351 станом на 1 квітня 2020 р. / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Loans_KVED_2020-06-01.xlsx.

і регулювання руху активів у економіці з НБУ за допомогою таргетування інфляції та керованого плаваючого валютного курсу мають бути спрямовані на стійке зростання всіх складових вітчизняної соціально-економічної системи. Монетарна політика повинна передбачати вдосконалення трансмісійних механізмів, які б стимулювали кредитну активність банківської системи для підтримки реального сектору, збільшення зайнятості та економічного зростання за умови забезпечення стабільності національних грошей та банківської системи в цілому [3].

Незважаючи на поточну світову кризу неоліберальної економіки, немає сумнівів, що людство впорається з її соціально-економічними викликами шляхом посилення подальшої міжнародної співпраці. В Україні є шанс через

відкриття внутрішнього ринку для інвестицій, посилення захисту прав інвесторів і кредиторів, відкинувши архаїчні постулати моделей розвитку закритої системи колишнього СРСР, прискорити інтеграцію в європейський економічний простір згідно з ратифікованою угодою про асоціацію з ЄС.

Міністерству фінансів України як власнику банків за участю держави доцільно запровадити індивідуальний підхід до кожного галузевого портфеля негативно класифікованих активів, наприклад, запровадити сек'юритизацію заборгованості, посиливши обіг ліквідних цінних паперів на національному ринку. Для стимулювання внутрішніх інвестицій необхідні якісні заходи щодо впорядкування взаємної заборгованості, у тому числі через надання банкам законодавчих інструментів для роботи з негативно класифікованими активами.

Криза COVID-19 показала, що Україна має профіцит електроенергетичних потужностей. Потрібно не тільки вживати послідовні заходи, спрямовані на об'єднання енергетичних систем з Європейським Союзом, а й створити умови для залучення прямих промислових інвестицій у час, коли між США і Китаєм загострилися суперечності. Україні варто надати транснаціональним структурам преференції для відкриття високотехнологічних виробництв на своїх теренах за прикладом сусідніх західних країн.

В Україні є людський капітал, система професійної освіти, невикористані промислові потужності і майданчики для залучення сучасного виробництва. В умовах нинішньої світової кризи держава має задіяти стимулюючі механізми підтримки експортерів продукції з високим рівнем доданої вартості для збільшення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на відкритому ринку. Закон України "Про забезпечення масштабної експортної експансії українських виробників шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту", прийнятий ще в 2016 р., передбачає створення урядом національного експортно-кредитного агентства (ЕКА). Слід констатувати, що складний процес формування ЕКА дотепер не започатковано. Йдеться саме про його реальну діяльність, а не формальності: розроблення продуктів, формування команди ЕКА, купівлю та адаптацію належних ІТ-систем, навчання співробітників. Досі не знято питання щодо експортної продукції, яка повинна підлягати увазі ЕКА. Водночас інституції з підтримки експортерів мають усі наші західні сусіди [16].

Одним із парадоксів нинішньої ситуації є те, що російська збройна агресія надала поштовх для збільшення державних капіталовкладень у створення продукції військового призначення, стимулювавши активність на всьому ланцюгу – від інженерної підготовки кадрів до постановки на озброєння нових зразків. Важливо, аби ця робота відбувалася не тільки у співдружності з НАТО, а й за стандартами Альянсу. В майбутньому це посилить також експортну потужність України на світовому ринку озброєнь.

Потрібна подальша розбудова органів, котрі забезпечують справедливий захист прав власності та інвестицій. Соціально-політичний розвиток країни вимагає консолідації сил, які мають на меті захист інтересів дрібного товаровиробника. Це стосується як виробників сільськогосподарської продукції в рамках запровадження закону про ринок землі в умовах децентралізації, так і виробників ІТ-послуг. Водночас варто зауважити: нові вимоги міжна-

родних організацій щодо запобігання отриманню коштів злочинним шляхом в Україні лягли на менталітет місцевої бюрократії і є небезпека перетворення їх на тотальний контроль за місцевим бізнесом.

Список використаних джерел

1. Фінансова глобалізація і євроінтеграція : монографія / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. управління". Київ, 2015. 491 с.
2. Системна криза банківського сектору України і стратегія її подолання : монографія / за ред. С. М. Аржевітіна, Т. Є. Унковської. Київ : КНЕУ, 2017. 182 с.
3. Данилишин Б. М. Перспективи удосконалення монетарної політики України. *Фінанси України*. 2020. № 2. С. 7–24. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.02.007>.
4. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. Т. 2 / за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; ДННУ "Акад. фін. управління". Київ, 2014. 784 с.
5. Бортніков Г. П., Любич О. О. Кредитне фінансування стартапів як складова державних програм стимулювання економічного зростання. *Фінанси України*. 2018. № 11. С. 54–75. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2018.11.054>.
6. Дробязко А. О., Беспалий С. Б. Роль банків з участю держави в капіталі у розвитку реального сектору економіки України. *Фінанси України*. 2018. № 11. С. 76–105. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2018.11.076>.
7. Дробязко А. О., Любич О. О. Посилення ролі банків з участю держави в капіталі у забезпеченні розвитку реального сектору економіки України. *Фінанси України*. 2019. № 2. С. 43–57. URL: <https://doi.org/10.33763/finukr2019.02.043>.
8. Lyubich O. O., Bortnikov G. P., Drobyazko A. O. Comparative analysis of state-owned banks' role in the economy of eastern Europe countries and Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol 1, No 32. P. 57–64. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i32.200286>.
9. Наглядова статистика / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
10. Розподіл кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах за видами економічної діяльності, що класифікуються за розділами, з них непрацюючих у визначенні, наведеному в Положенні № 351 станом на 1 квітня 2020 р. / Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Loans_KVED_2020-06-01.xlsx.
11. Валовий внутрішній продукт / Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
12. Economic Complexity Legacy Rankings (ECI). URL: <https://oec.world/en/rankings/country/eci/>.
13. The Atlas of Economic Complexity / Harvard Growth Lab. URL: <http://atlas.cid.harvard.edu/>.
14. Мелещук С. Еволюція економічної складності України: біг на місці. Економічна правда. 2016. 19 січ. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/01/19/577309/>.
15. Anthony T., Kim B., Roberts J. M. Ranking the world by economic freedom. 2019. URL: https://ueff.org/images/UEFF/content/indices/heritage/heritage_index_2019.pdf.
16. Дробязко А. Порівняння структури експорту та інструментів впливу на економічний розвиток Польщі, Румунії, Угорщини, Чехії та України. *Торгівельні війни сучасності та їх вплив на економічне зростання і розвиток у світі та України*. Київ : Заповіт, 2019. С. 110–119.

References

1. Bilorus, O. H., & Iefymenko, T. I. (Eds.). (2015). *Financial globalization and European integration*. Kyiv: SESE "The Academy of Financial Management" [in Ukrainian].
2. Arzhevitin, S. M., & Unkovska, T. Ie. (2017). *The systemic crisis of the banking sector of Ukraine and the strategy to overcome it*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
3. Danylyshyn, B. M. (2020). Prospects for improving the monetary policy of Ukraine. *Finance of Ukraine*, 2, 7–24. DOI: 10.33763/finukr2020.02.007 [in Ukrainian].
4. Shlapak, O. V., & Iefymenko, T. I. (Eds.). (2014). *Modernization of the financial system of Ukraine in the process of European integration* (in 2 Vols). Kyiv: SESE "The Academy of Financial Management" [in Ukrainian].
5. Bortnikov, G. P., & Lyubich, O. O. (2018). Startup credit financing as a component of state programs to stimulate economic growth. *Finance of Ukraine*, 11, 54–75. DOI: 10.33763/finukr2018.11.054 [in Ukrainian].
6. Drobiazko, A. O., & Bespalyi, S. B. (2018). The role of banks with state capital in the development of the real sector of economy of Ukraine. *Finance of Ukraine*, 11, C. 76–105. DOI: 10.33763/finukr2018.11.076 [in Ukrainian].
7. Drobiazko, A. O., & Lyubich, O. O. (2019). Strengthening the role of banks with state participation in capital in the development of Ukraine's real economy sector. *Finance of Ukraine*, 2, 43–57. DOI: 10.33763/finukr2019.02.043 [in Ukrainian].
8. Lyubich, O. O., Bortnikov, G. P., & Drobyazko, A. O. (2020). Comparative analysis of state-owned banks' role in the economy of eastern Europe countries and Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 1 (32), 57–64. DOI: 10.18371/fcaptp.v1i32.200286.
9. National Bank of Ukraine. (n. d.). *Supervisory statistics*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 [in Ukrainian].
10. National Bank of Ukraine. (2020). *Distribution of loans granted to economic entities in national and foreign currencies by types of economic activity, classified by sections, of which non-operating in the definition given in Regulation № 351 as of April 1, 2020*. Retrieved from https://bank.gov.ua/files/stat/Loans_KVED_2020-06-01.xlsx [in Ukrainian].
11. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). *Gross domestic product*. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Economic Complexity Legacy Rankings (ECI). (n. d.). Retrieved from <https://oec.world/en/rankings/country/eci/>.
13. Harvard Growth Lab. (n. d.). *The Atlas of Economic Complexity*. Retrieved from <http://atlas.cid.harvard.edu/>.
14. Meleschuk, S. (2016, January 19). Evolution of economic complexity of Ukraine: running on the spot. *Economic truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2016/01/19/577309/> [in Ukrainian].
15. Anthony, T., Kim, B., & Roberts, J. M. (2019). *Ranking the world by economic freedom*. Retrieved from https://ueff.org/images/UEFF/content/indices/heritage/heritage_index_2019.pdf.
16. Drobiazko, A. O. (2019). Comparison of export structure and instruments of influence on the economic development of Poland, Romania, Hungary, the Czech Republic and Ukraine. *Modern trade wars and their impact on economic growth and development in the world and in Ukraine*, 110–119. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].